

SBI PEN. ASSN.'S SAMVAD

स्टेट बँक पेन्शनर्स असोसिएशन (मुंबई सर्कल), पुणे यांची गृहपत्रिका

॥ स्वयमेव मृगेहता ॥

संवाद

Price ₹ 3/-

Vol. - 4

Issue - 4

October 2011

ऑक्टोबर २०११

मनामनांचा मेळ जुळावा । द्वेषाचा लयलेश नसावा ।।
सादासी प्रतिसाद मिळावा । वाद नको संवाद असावा ।।

विवादी विडोषांक

विट्टू विट्टू पोपट - आहे मला चावट -

साइन दिला मेल्याला - गेले अनेक वर्षेनुसता कोर्टात "केस" पेंडींग आहे पेंडींग आहे

इतकेच बोलतो - त्यापेक्षा तो कावळा बरा - विचारा नंतर तरी उपयोगी पडेल

- मधुकर पालकर, पुणे

संपादकीय

प्रिय सभासद मित्रांनो,

दीप उजळवू या.....

'संवाद'चा हा सन २०१९ चा दिवाळी विशेषांक आमच्या सहस्रावधी वाचकांच्या चरणी सहर्ष सादर करताना आम्हाला अतीव समाधान होत आहे. मर्यादित पृष्ठसंख्येचं बंधन पाळूनही 'संवाद'च्या पानापानातून दर्जेदार, सकस व वाचनीय मजकूर देण्याचा आमचा सदोदित प्रामाणिक प्रयत्न असतो. त्याचा प्रत्यय ह्या दिवाळी अंकातूनही वाचकांना पुरेपूर येईलच असा आम्हाला विश्वास वाटतो. आपापसातले विचार व्यक्त करण्याचे 'शब्द' हे एक प्रभावी माध्यम आहे यात शंका नाही. त्यामुळे कवी-लेखक-वक्तेच नव्हेत तर आपण सर्वजणच एका अर्थाने 'शब्दांचे पुजारी'च असतो. आपल्या वाणीद्वारे अन् लेखणीद्वारे समर्पक नि मार्मिक शब्दरचना करण्याचे कौशल्य व सामर्थ्य ज्याने संपादन केले आहे त्याचे शब्द न् शब्द प्रेक्षकांच्या वा वाचकांच्या थेट हृदयाला जाऊन भिडतात, त्यांना आगळे समाधान व आनंद देतात आणि त्यामुळे लेखक व वाचक किंवा वक्ता नि श्रोता यांच्यात चांगला संवाद-सुसंवाद निर्माण होतो. शब्दाचे महत्त्व विशद करणाऱ्या आपल्या पूर्वसूरींच्या एका वचनाची आम्हाला येथे तीव्रतेने आठवण होते आहे. 'एकः शब्दः सम्यक् ज्ञात्वा, सुप्रयुक्तः, स्वर्गे लोके कामधुक् भवति' हे ते वचन आहे. याचा अर्थ एक जरी शब्द अगदी पूर्णपणे, अंतर्बाह्य, त्याच्या सर्व अर्थच्छाटांसह आपण जाणून घेतला आणि त्याचा वापर अगदी अचूक व समर्पकपणे करण्याचं कौशल्य आपण आत्मसात केलं तर स्वर्गामध्ये साक्षात् कामधेनू प्राप्त झाल्याचं पुण्य आपल्याला मिळेल. शब्दाचं हे महत्त्व आहे. शब्दाचं हे सामर्थ्य आहे. यापेक्षा अधिक चांगल्या व प्रभावी शब्दात ते सांगता येणार नाही. शब्दांच्या सामर्थ्याची जाणीव 'संवाद'ला असल्यामुळेच अनावश्यक वाद टाळून वा मिटवून परस्परात सुसंवाद साधण्याचा 'संवाद'चा नित्य प्रयत्न असतो आणि त्याचा आम्हाला सार्थ अभिमान आहे. 'संवाद'चा हा अंक

आपल्या हाती पडेल तेव्हा आपण ऐन दिवाळीचा आनंद अनुभवीत असाल. दिवाळीचा सण म्हणजे वर्षातील सर्व सणांचा जणू राजा वा सम्राट! प्रकाशाची व तेजाची उधळण करीत आनंद-उत्साह-उल्हास बरोबर घेऊन येणारा हा दिवाळीचा सण. म्हणूनच आपण फटाक्यांच्या आतषबाजीने, दारापुढील रांगोळ्यांनी, आकाशकंदिलांनी, विद्युत दीपमाळांनी अन् तेवत्या पणत्यांच्या रांगांनी दिवाळीचं स्वागत करतो. दिवाळीचे चार दिवस का होईनात, आपल्या सर्व दैनंदिन चिंता-दुःख-दैन्य-मानसिक ताणतणाव विसरण्याचा आपण प्रयत्न करतो. प्रसंगी ऋण काढूनही हा सण आपण साजरा करतो. दिवाळीचं महत्त्व लक्षात घेऊनच बहुधा बहुतेक आस्थापनांमधून दिवाळीनिमित्त 'बोनस'रूपात अतिरिक्त रक्कम देण्याची पद्धत रूढ झालेली आहे. दिवाळीचा आनंद उपभोगीत असतानाच आपल्यापैकी अनेकजण सामाजिक ऋणाची-सामाजिक बांधीलकीची-जाणीव ठेवून विविध सामाजिक उपक्रम राबवितात; समाजांधवांना तसेच रुग्णांना व सीमेवर लढणाऱ्या जवानांना दिवाळीच्या फराळाचे, फळांचे वाटप करून किंवा अन्य प्रकारे मदतीचा हात देऊन त्यांच्याही जीवनात आनंद व प्रकाश आणण्याचा प्रयत्न करतात. त्यांचं केवळ कौतुक करून भागणार नाही, तर आपणही सर्वांनी आपापल्या परीने समाजाच्या सर्व थरातून दिवाळीचा आनंदरूपी प्रकाश पोहोचविण्याचा प्रयत्न करू या आणि या महत्कार्याला हातभार लावू या. खऱ्या अर्थाने आपण प्रकाशाचे दूत बनून दीपावलीचे दीप सर्वत्र उजळवू या आणि सर्व वातावरण प्रकाशमय करू या. दिवाळीच्या सर्वांना हार्दिक शुभेच्छा!

शुभ दीपावली!

- क्रांतीसेन रामचंद्र आठवले
भ्रमणध्वनी : ९८६९९४९६९९

अभिनंदनीय

आपले सोलापूर येथील सभासद श्री. एम. जी. मळेकर यांची नात चि. ईशा हिने दहावीच्या परीक्षेत १००% गुण मिळवून नेत्रोद्दीपक यश संपादन केले. चि. ईशाने मिळविलेल्या उल्लेखनीय यशाबद्दल असोसिएशनतर्फे हार्दिक अभिनंदन आणि पुढील वाटचालीस शुभेच्छा!

- सेक्रेटरी

अभिनंदनीय

आपले अकोला येथील सभासद श्री. दिलीप देविदासपंत काकडे यांची नात कु. आर्या समीर दाभाडकर (वय वर्षे ३ ते ६ च्या गटात) हिला '२२ व्या राष्ट्रीय विश्व कराटे चॅम्पियनशीप प्रतियोगिते'मध्ये तिसरा क्रमांक व ब्राँझ पदक मिळाले. या उल्लेखनीय यशाबद्दल आर्याचे असोसिएशनतर्फे हार्दिक अभिनंदन आणि पुढील वाटचालीस शुभेच्छा!

- सेक्रेटरी

BRINGING UP NEW GENERATION

If a grown up son of a friend is on phone when you call, many times it is not possible to know whether son is talking or father is talking. This indicates the degree up to which children unknowingly copy father. I read in "London Evening Standard" of 31st August, 2011 that London's youngest looter, who could not be kept behind bars, as he is only eleven years old, is the son of a convicted criminal whom he see as a role model.

We have to tell our children to follow good things which we practice and / or practice what we should preach. I have seen a top promoter executive telling the secretary to inform the person wanting to talk on phone that the former is not in the office. There is no intention to lie but for good reasons when it is not possible to talk being busy in a meeting or some important situation, he feels bad for his inability to respond. Juniors or children who hear this get a wrong message. It is advisable to inform the caller to call later or take the caller's telephone number informing that he will be called back. It is permissible to tell a lie only when a person hiding from an attacker, who is taking law in hand, that the whereabouts of targeted person are not known or in similar situations. Yudhistir in the Mahabharat, known for his telling the only truth, had to tell Ashwathama's father, when the latter enquired whether Ashwathama died, as "Naro Vaa KunjaroVaa" i.e. whether the person by the name died or elephant by that name died is not known.

Grooming at early stage

Children should be encouraged to shoulder responsibilities to surmount little difficult things rather than thinking how can he do that. The mind set of parents should be right to make the children surmount difficulties to emerge strong. Kumarmangalam Birla attributes his success to the training provided by his father.

As a probationary officer in the SBI, I had to work on a dispatch desk for the first two weeks in the Bank. I was expected to read outgoing mail as also incoming mail while entering it into the register to get overall feel of what is happening. On the first day, I was trying to dispatch whatever was dropped into outward mail basket and in the night I had a dream that letters were pouring on my head. A messenger in the Branch told me to find a reasonable cut off time to dispatch letters; of course, mail to Head Office had to be dispatched on the same day. I remember to have been told by a Senior Clerk, when I did over writing to make the word written clear, "Mr. Naik, over writing is direct dismissal from the Bank's service" This is how one has to learn.

In All India Services, right from the days of ICS Cadre which is now IAS, training was imparted beginning with all junior tasks and one would learn basics before confirmation. Outstanding founder entrepreneur in his IT Industry groomed his son to handle tasks by training under junior officials in the initial stages.

Cultivating Habits

I was fortunate to study in the Fergusson College, Pune and the University Department of Mathematics & Statistics and witnessed illustrious personalities like President S.Radhakrishnan, C.D.Deshmukh, H.V.R.Iyengar etc. who arrived for convocation or delivering lectures just at the required time, not a minute earlier or a minute late. In this connection, I remember an article by Dr. R.K.Anand, Paediatrician & Author of "Guide to Child Care" which appeared in "One India One People" issue of July, 2011. He has quoted wise words of a Vigilance Commissioner who asked to write word watch and expanded it as follows:-

- W - Watch your time (be punctual)
- A - Watch your actions
- T - Watch your thoughts
- C - Watch your character
- H - Watch your health

Parents have to be role model for all this by cultivating the habits, if necessary, and then by making kids follow. Diet should include more of whole grains, leafy vegetables, salad, seasonal fruits, nuts and sprouts. Consume less fat, sugar, salt, refined food and red meat. Exercise should be done daily. Meditation and yoga are very important, stay away from tobacco and alcohol. It is also necessary to cultivate a hobby. These are standard prescriptions and cannot be attributed to any one as author of the concept.

Guidelines to follow

Saying thanks and sorry are standard manners. Smiling is another good habit but it is not the practice of every individual. Many of us in India are not used to say sorry or thanks within our own family. Although I am used to these words habitually which even watchman appreciates, these words are not used by me within the family which needs to be changed. I have read about a character depicted by famous Marathi writer and humorist, who would propose a vote of thanks very effectively without using the word "thanks".

I came across an email "Children learn what they live' by Dorothy Law Nolte, Ph.D. She says, children subjected to criticism learn to condemn but those used to encouragement learn self confidence. Ridicule leads to shyness and praise teaches appreciation. When treated kindly and with consideration children learn to respect when they grow up. Simultaneously, sharing in childhood teaches generosity. Hence only one child of any couple used to all round attention is likely to lack in generosity and co-operation unless there is an opportunity to share.

Effects of Environment

Environment in which children grow also makes an impact on career development and character. Being in the State Bank of India and their official quarters, in a common building and complex, also made an impact in the formation of career of my sons due to exposure to various types of children and personalities. But, the society in which we live also contributes to peer pressure.

Apart from peer pressure of the society, more often parents want their children to join engineering or medical college. In the year 1955, my father asked me to apply for admission to the Engineering College thinking that I would change my mind when I find other friends joining the Engineering College. But I insisted on studying statistics and mathematics. After joining the Bank, I found engineers working in the Estate Department or Premises Department were working under clerks who joined the Bank and got subsequent promotions. I advised my sons against engineering career but they joined VJTI, then a renowned college, and got campus recruitment jobs which were not available otherwise. Subsequently they did MBA and again got jobs in the campus recruitment and joined multinational investment Banks. Finally they are not engineers as I wanted. But their not accepting my advice turned right as they got campus recruitment jobs of good companies.

Conclusion

Children should learn from parents compassion and love for all human beings irrespective of caste, creed or religion; curiosity should be encouraged and not condemned. There should be no force to choose what they should pursue in life. There is need to listen to, appreciate, encourage and guide children. If necessary, there should be firmness depending upon the situation. Mere emphasis on studies should not be there. In fact, in the course of guiding children to promote their career, parents can identify the changes needed in their own attitude & practice to help them become better guides for their children.

- S.V.Naik, Andheri (E), Mumbai - 400 069

Cell # 09821127616

STATE BANK PENSIONERS' CULTURAL MANDAL THANE - MULUND

For Members from Thane and Mulund

SBI EXTENDED FAMILY - SUPPORT GROUP
LET US HELP OURSELVES

Recently one of our friends was in the hospital. A number of our volunteers supported the family in their time of grave need. We then realized, with more emphasis than ever before, how important it is that we formalize the system of volunteering within ourselves and also expand the pool so that at any point one or more of us would be able to provide adequate support to anyone in need.

We also considered the areas in which we should provide such a support. These would cover, broadly, consultation, reaching a doctor, arranging an ambulance, looking after hospital admission, if necessary, provide all help within the hospital, maintain round the clock vigil, arrange for aayas etc. At all points of time our team should be a major backbone of any one in need.

We also understood that everyone could not provide the support for all the time and there were limitations to each one - in terms of time availability, mobility, location and expertise. Keeping all these in mind we now want to draw up a wider list of available volunteers, create a much bigger pool.

We request each of you to join the team as a volunteer. Please let the coordinators know what you can do. Their details are as follows:

Any of the SBI family having a problem should give a ring to one of the coordinators who will arrange with the volunteers for necessary assistance.

Co-ordinators:

THANE

Shri B.P, Khare	Contact No. 9819173871
Shri A.Y. Divekar	Contact No. 9870012020
Shri V.D. Karve	Contact No. 9820884735
Shri S.G. Gadkari	Contact No. 25411761

MULUND

Shri A.S. Bhave	Contact No. 9820736639
Shri Dilip Karnik	Contact No. 9870380062
Shri J.B. Pusalkar	Contact No. 21636512

Sharad Gadkari
Secretary

अभिनंदनीय

आपले पुणे येथील सभासद श्री. जी. एन. जोशी यांचा नातू चि. पियुष याला शिकागो येथे सहावीत शिकत असताना Academic excellence अमेरिकेचे अध्यक्ष ओबामा अॅवार्ड मिळाले आहे. या सुयशाबद्दल चि. पियुषचे असोसिएशनतर्फे हार्दिक अभिनंदन आणि पुढील वाटचालीस शुभेच्छा!

- सेक्रेटरी

खुलासा

'संवाद' ऑग. २०११ च्या अंकात पान क्र. १२, १४, १७ व १९ वर छापलेल्या विनोदाखाली लेखक म्हणून चुकून एम.जी.रानडे यांचे नाव छापले गेले आहे. ते विनोद श्री. भरत जैन (नाशिक) यांनी लिहिले होते. झालेल्या चुकीबद्दल आम्ही दिलगिरी व्यक्त करीत आहोत.

- संपादक मंडळ

STATE BANK OF INDIA
RETIRED EMPLOYEES' MEDICAL BENEFIT TRUST
CLAIM FOR REIMBURSEMENT OF DOMICILIARY TREATMENT

01	Name of the employee (member pensioner)	
02	Date of Retirement Membership Number	
03	Whether claimed for self/spouse	
04	Address & Telephone No.	
05	Retired As	
06	Pension Paying Branch SB A/C No.	
07	Nature of illness	
08	Name of the dependent family member for whom the Medical Expenses made Name - Age - Relationship -	
09	Duration of illness	
10	Name & address of the attending Physician	
11	Details of expenditure incurred & claim to be submitted alongwith Doctor's prescription—as per reverse	Total Amount
12	I certify that I have incurred above expenses for myself & / eligible family members	

Signature of the pensioner member
Forwarded for payment

Branch Manager
Branch _____

(P.T.O.)

State Bank of India

Corporate Centre - Mumbai

e-Circular

P&HRD

SI.No.: 179/2011 - 12

Circular No. : CDO/P&HRD-PPFG/29/2011-12

Friday, June 03, 2011

13 Jyestha 1933 (S)

**All LHOs/Branches/Offices of
State Bank of India**

Madam / Dear Sir,

**IBI/SBI/SBS/SBIN EMPLOYEES' PENSION SCHEMES
IBI/SBI/SBS/SBIN FAMILY PENSION SCHEMES
SUBMISSION OF LIFE CERTIFICATE BY
PENSIONERS/FAMILY PENSIONERS**

At present there are no laid down instructions regarding the periodicity of submission of the Life Certificate by IBI/SBI/SBS/SBIN Pensioners and Family Pensioners. As a result of which a large number of IBI/SBI.SBS/SBIN Pensioners and family pensioners are not regularly submitting their life certificates which may lead to wrong pension payments and also result in recovery related issues at a later date.

2. The matter has been examined at Corporate Centre and it has been decided as under :

i. To make it mandatory for all IBI/SBI/SBS/SBIN Pensioners and Family Pensioners to furnish life certificate in the month of November each year on the prescribed format, failing which pension will be stopped two months thereafter i.e. from the month of January.

ii. Life certificate in the physical form may be submitted in the prescribed format by the pensioner / family pensioner not necessarily to the home branch where his /her pension account is maintained but to any branch. The acknowledgement of having received the Life Certificate will be issued to the pensioner / family pensioner by the Branch where the Life Certificate is submitted. After receiving the Life Certificate the branch (Home / Non Home) will verify the signature / thumb impression from CBS and update the same in the related HRMS site. Life Certificate can be updated in the HRMS site by any officer of the branch.

iii. When Life Certificate is submitted at a Non Home Branch, after updating the record in HRMS, the branch shall forward the original Life Certificate to the Home Branch and retain a copy of the same for their record.

Please note to bring the contents of this circular to the notice of all concerned.

Yours faithfully,

**for Dy. Managing Director &
Corporate Development Officer**

Enclosure : Specimen of Life Certificate for pensioner

ANNEXURE

IBI/SBI/SBS/SBIN PENSION LIFE CERTIFICATE

Certified that Shri / Smt .....a pensioner of the Bank appeared before me today and signed / affixed his / her L.T.I. below in my presence.

_____
Signature / L.T.I.

_____
Branch Manager /
Gazetted Officer

Date .....

(Office seal)

Name of the Pensioner : _____

P.F.Index Number : _____

Pension A/c No. : _____

Name and Code of the
Pension paying Branch : _____

ACKNOWLEDGEMENT

(to be given to the applicant by the Branch receiving the Life Certificate)

Received from Shri/Smt. _____

his / her Life Certificate on _____

Date _____

Branch _____

Signature of the officer
receiving Life Certificate

Seal of the Branch

(Note : Those Family Pensioners who are receiving monthly relief under Mutual Welfare Scheme are required to submit Life Certificate in the following format during every November to the respective Zonal Office)

*****

STATE BANK OF INDIA EMPLOYEES'
MUTUAL WELFARE SCHEME
(Specimen of proforma for submission of Life Certificate)

LIFE CERTIFICATE

Certified that I have seen the beneficiary Smt. / Shri. _____

Widow of / Daughter of / Son of _____

Recipient of monthly financial relief under State Bank of India Employees Welfare Scheme and that she/he is alive on date..

PLACE : _____

SIGNATURE : _____

DATE : _____

NAME : _____

*DESIGNATION OF THE
AUTHORISED OFFICER

SEAL

*All officers in the active service of State Bank of India will be deemed to be authorized officers for the purpose.

*****

डोंबिवली येथे सभा

स्टेट बँक ऑफ इंडिया पेन्शनर्स असोसिएशन डोंबिवली ते बदलापूर, भिवंडी येथील सभासदांना-सहसभासदांना कळविण्यात येत आहे की त्यांची सभा गुरूवार दि. २४-११-११ रोजी संध्याकाळी ४ वाजून ३० मिनिटांनी डोंबिवली (पूर्व) शाखेत नेहमीप्रमाणे घेण्यात येणार आहे. सभेला श्री. व्ही. एम. गोखले, अध्यक्ष मुंबई सर्कल तसेच श्री. एस. बी. गोखले अध्यक्ष मुंबई विभाग उपस्थित राहून संबोधित करणार आहेत. तसेच श्री. प्रकाश सांगले चीफ रिजनल सेक्रेटरी मुंबई विभाग जे शाखाधिकारीही आहेत, तेही संबोधित करतील. श्री. दांडेकर सल्लागार पेन्शनर्स फेडरेशन व रिजनल मॅनेजर ह्यांनाही आमंत्रण दिले असून ते येण्याची शक्यता आहे. मुंबई विभाग पेन्शनर्स असोसिएशनचे पदाधिकारी श्री. राजिवडेकर, श्री धराधर कोषाध्यक्ष श्री. पुसाळकर सुद्धा नेहमीप्रमाणे उपस्थित असतील. तरी जास्तीत जास्त संख्येने उपस्थित राहावे तसेच स्टेट बँकेच्या निवृत्त सभासदांना सांगावे ही विनंती.

सुभाष आगरकर
रिजनल कार्यवाह डोंबिवली

' भैरवी ' चे सम्राट शंकर-जय किशन

भारतीय संगीत जगाला आणि जीवाला वेड लावणारं, वेडं करणारं संगीत, भाव विसरायला लावणारं संगीत, मग त्यात अनेक प्रकार आले. गेल्या शतकात चित्रपट माध्यमाने लोकांना वेडं केलं आणि त्यातल्या संगीतानं भारतातच नव्हे तर भारताबाहेरही प्रचंड लोकप्रियता मिळविली.

भारतीय संगीतात मूळ सात स्वर सा रे ग म प ध नि. त्यातले सा आणि प हे अचल स्वर त्यात मूळ स्वरांपेक्षा किंचित कमी उंचीचे चार स्वर ते म्हणजे रे ग ध नि व किंचित जास्त उंचीचा म्हणजे तीव्र असा म स्वर. अशा या १२ स्वरांवर व २२ श्रुतींवर (श्रुती म्हणजे नादाचा सूक्ष्मतम अविष्कार. दोन निकटच्या नादामधील ऐकू येणाऱ्या नादस्थानांना श्रुती असे म्हणतात) त्यातील १२ च स्वर, शुद्ध ७, कोमल ४ व तीव्र १ म्हणून प्रत्यक्षात वापरतो. ह्या सर्व स्वर मांडणीतून रागदारी संगीत तयार झाले व याचा वापर चित्रपट संगीतात होऊ लागला.

१९४५ पर्यंत प्रामुख्याने राग संगीताच्या आधारानेच चित्रपट संगीत दिले जात होते. त्यानंतर आलेल्या संगीतकारांनी ते सोपे करण्याचा प्रयत्न केला त्यात अनिल विश्वास, सी रामचंद्र व नौशाद हे प्रमुख संगीतकार आघाडीवर होते.

पण १९४९ मध्ये एस. जे. चा बरसात आला आणि त्यांनी ते संगीत आणखीनच सोपे, सुटसुटीत केले, कर्णमधुर केले. लोकांच्या ओठांवर राहतील अशा चाली व गीतातील सोपे शब्द त्यामुळे त्यांच्या संगीताला चटकन लोकप्रियता मिळाली. रेडिओचा प्रसार स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर जोरात सुरू झाला. त्यात हिंदी चित्रपट संगीताला रेडिओ सिलोनने जास्त वाव दिला व जाहिरातीद्वारे अफाट पैसाही मिळविला. ऑल इंडिया रेडिओला मात्र फार उशीरा जाग आली.

बरसातपूर्वी सिने संगीतात एक प्रकारचा साचलेपणा आलेला होता. त्याला एक वेगळे वळण देण्याचा प्रयत्न एस. जे. नी केला. सिनेसंगीतात ऑर्केस्ट्रेशनच्या दृष्टीने म्हणजे ज्याला Interlude music म्हणतात, त्यात एक नावीन्य निर्माण केले व ते त्यांच्या गाण्याचे एक अविभाज्य अंग बनले.

बरसातची जुळणी जेव्हा सुरू झाली तेव्हा राजकपूरला दोन हिरे गवसले. त्यांची संगीतावरील हुकमत बघून त्याने बिनधास्तपणे बरसातच्या संगीताची जबाबदारी ह्या नूतन जोडीकडे सोपविली. मग जी संगीताची धुंवाधार बरसात सुरू झाली त्याखाली २५ वर्षे गानरसिक चिंब भिजत राहिले.

चित्रपट संगीतकारांनी भैरवी खूपच लोकप्रिय केलेली आहे. अनेक ढगांची विविध मूड्सची आणि विविध भाव भावनांच्या प्रसंगांना साजेशी गीत रचना सादर केलेली आहे.

भैरवीचा हात धरून चित्रपट जगात प्रवेश करून (बरसातची जवळ जवळ सर्व गाणी भैरवीवर आधारित आहेत) मधुर सुरांनी रचलेल्या गीतांची बरसात करणारे लोकप्रिय संगीतकार एस. जे. हे खरे भैरवीचे सम्राट होत. बरसात ह्या पहिल्याच चित्रपटात त्यांनी लोकप्रियतेचा उच्चांक प्रस्थापित केला. बरसातच्या गीतांच्या चाली अत्यंत सोप्या, गोड. त्यातील गीतांचे शब्द सहज सोपे, सर्वसामान्यांना समजतील असे. ओठांवर अलगद गुणगुणता येतील अशा चाली. ऑर्केस्ट्राचा ताळमेळ प्रामुख्याने व्हायोलिन्स व मॅडोलीन यावर बेतलेला होता. एका रात्रीत एस. जे. शैलेंद्र, हसरत, लता-मुकेश प्रसिद्धीच्या शिखरावर जाऊन बसले.

शास्त्रीय संगीतातील रागांना केवळ ३ मिनिटांच्या चालीत बांधून सर्व सामान्य जनांना ती चाल समजेल असे देण्याचे काम एस. जे. नी केले. शास्त्रीय संगीत केवळ पंडीत, उस्ताद ह्यांचे पुरते सीमित होते ते सुगम करण्याचे काम चित्रपट संगीताने केले व चिरस्मरणीय गीतांचा खजिना तयार झाला. चित्रपट संगीताने भैरवी, बागेश्री, भूप, यमन, मालकंस, शिवरंजनी, दरबारी, खमाज, भैरवी, मल्हार इ. राग लोकांना परिचित केले.

एस. जे. नी त्यांच्या सुरुवातीला चित्रपटांमध्ये विविध रागांवर आधारित अनेक रचना केल्या व त्या लोकप्रियही झाल्या. त्यातही उल्लेखनीय गाणी व राग असे 'दरबारी' - कन्हैया चित्रपटातील सर्वच गाणी 'मेरे हुजूर'चे 'इनक इनक', 'सीमा'चे 'तू प्यार का सागर है', 'आवारा'चे 'हम तुमसे मोहब्बत करके सनम', 'बागेश्री' मधील 'जा जा रे जा बालमवा' (बसंत बहार) 'लपक झपक तू आरे बदरवा' (बुट पॉलिश) राग बैरागी - "आये बहार बनके" (राजहट). १९६० नंतर ही त्यांनी 'मेरे हुजूर', 'लाल पत्थर', 'यकिन', 'जंगली', 'प्रोफेसर', 'संगम', 'ब्रह्मचारी', 'आम्रपाली', 'दिल एक मंदिर', 'जानवर', 'आरजू' इ. चित्रपटांतून रागदारीवर आधारित अनेक उत्तमोत्तम गाणी दिली.

पण आपण प्रामुख्याने भैरवी रागासंबंधी विचार केला तर भैरवी या रागिणीत जेवढी म्हणून वैशिष्ट्ये आहेत, जेवढे म्हणून ह्या रागिणीचे मूडस् आहेत, ते सर्व एस. जे. च्या संगीतातून दिसून येतात.

कोणत्याही मैफीलीची सांगता करताना भैरवीने करावी असा पूर्वापार प्रघात आहे. त्याचे कारण कदाचित भैरवीतील कोमल सुरांचा गोडवा.

मैफलीची समाप्ती म्हणजे भैरवी असे समीकरण, मग गीताचा प्रकार कोणताही असो. तुमरी, गझल, भजन इ. भैरवीतील स्वर मुळातच गोड आहेत. जसे ते कोमल आहेत तसेच ते करुण सुद्धा आहेत. काहीना भैरवीचा भाव हा शोकात्मक वाटतो. अशी भैरवीतली एस. जे. ने दिलेली शोकात्मक गाणी 'दोस्त दोस्त ना रहा' (संगम) 'मोहब्बत की दास्तां' (मयुरपंख) 'सुनो छोटीसी गुडिया की' (सीमा) 'तेरा जाना' (अनाडी) 'ऐ मेरे दिल कही' (दाग) अजहू ना आये (सांज और सवेरा) 'तुम्हे और क्या दू' (आई मिलन की बेला) 'दुनिया न भाये मोहे' (बसंत बहार) 'दुनिया बनानेवाले' (तिसरी कसम) 'दिल अपना और प्रीत पराई (दिल अपना....)' 'एक दिल और सौ अफसाने' (एक दिल....) ही सर्व गाणी ऐकताना, विरह, हुरहुर, कारुण्य, आर्तता, इ. भावना मनात आपोआप निर्माण होतात.

भैरवीचा उत्तम उपयोग केलेली एस. जे. ची इतर लोकप्रिय गाणी 'बोल राधा बोल' (संगम), 'मेरा जूता है जापानी' व 'रमर्या वस्ता वैर्या' (श्री ४२०) ये बरखा बहार (मयुर पंख) 'सबकुछ सीखा हमने' (अनाडी) 'कैसे समझावू' (दुश्मन) तुम्हे और क्या दू' (आई मिलन की बेला) 'जाने वाले जरा होशियार' (राजकुमार) 'आवारा हूँ' (आवारा) 'मेरा नाम राजू' (जिस देशमें....) 'आज कल में ढल गया' (बेटी बेटे) 'जिंदगी एक सफर है सुहाना' (अंदाज) 'चाहे कोइ मुझे जंगली कहे' (जंगली). साधारण १९७५ च्या सुमारास आलेला 'संन्यासी' ह्या चित्रपटातील सर्व गाणी भैरवीत बांधण्यात आलेली आहेत.

सर्व कोमल स्वरांच्या वापरामुळे भैरवी ही रागिणी सर्वांना आवडते, मोहिनी घालते. राग शास्त्रानुसार रे ग ध नि हे स्वर कोमल लागतात पण सुगम संगीतात हे बंधन तोडून, काही बदल करून गीतांचे सौंदर्य संगीतकार वाढवित असतात, तेच एस. जे. नी केले.

एस. जे. ची वैशिष्ट्ये म्हणजे त्यांनी संगीतातील अवघडपणा कमी करून हिंदी चित्रपट संगीत एकदम सोपे व साधे करून टाकले. सर्वसाधारण लोकांना लगेच गुणगुणता येतील, लक्षात राहतील अशा सोप्या चाली लोकप्रिय केल्या व तालात बांधल्या. त्यांना शैलेंद्र व हसरत या दोघांनी सोपे आणि अर्थपूर्ण शब्द-काव्य पुरविले.

संगीतकार आनंद मोडक म्हणतात, "गाणे अवघड करणं यात संगीतकाराचे फारसे कौशल्य नसते तेथे गायकाची कसोटी असते. पण एस. जे. च्या कोणत्याही गाण्याची चाल पहा ती अगदी सोपी व सुटसुटीत असते."

सी. रामचंद्र म्हणाले होते "भैरवीत गाणे बांधायचे म्हणजे माझेवर फार दडपण येते, लोकांना वाटू लागायचे की मी सुद्धा एस. जे. च्या चाली चोरतो."

एस. जे. नी भैरवीत इतकी विविधता आणली, निर्माण केली की हिंदी चित्रपट संगीतात एस. जे. यांचे नावाने भैरवी राग ओळखला जावू लागला. श्री ४२० च्या 'मेरा जूता है जापानी' ह्या गीतासाठी एस. जे. नी पाच चाली राज कपूर समोर ठेवल्या, त्यातली ४ थी चाल राजकपूरने निवडली ती भैरवीत बांधलेली होती. गाण्यांच्या चालीतील इतकी विविधता आत्तापर्यंत कुणीच संगीतकार देवू शकला नाही. सिनेमा हे माध्यम सर्वसामान्य जनतेला आवडणारे, रूचणारे आहे. त्यांना काय पाहिजे हे एस. जे. ना चांगलेच कळले होते. म्हणून ते सर्वाधिक लोकप्रियता मिळवू शकले.

१९४९ ते १९६५ हे एस. जे. चे साम्राज्य होते. ते चाली देत राहिले. सिनेमे गाजत राहिले. त्या सिनेमांचं, त्यातील कलाकारांचं सोनं झालं.

राज कपूरच्या चित्रपटाच्या यशामध्ये ह्या जोडीचा सिंहाचा वाटा होता त्याचप्रमाणे शम्मी कपूर व राजेंद्र कुमार ह्यांनाही लोकप्रियता मिळवून देणारी ही जोडी होती.

शंकर हा स्वतः गाण्याचे Introductory Music, Interlude Music, Concluding pieces तयार करायचा. कोणते वाद्य वापरायचे, ते कसे वाजवायचे हे सांगायचा. जयकिशन पाश्वसंगीत तयार करीत असे. त्यात तो फारच प्रवीण होता. केवळ बटांवर मात्रा मोजून तो संगीत रचना करायचा. प्रसंग परिपोष असे वाद्य निवडून पार्श्वसंगीत सजवायचा. त्याने दिलेल्या पार्श्वसंगीताच्या तुकड्यातून पुढे अनेक सुंदर सुंदर गीतांचा जन्म झालेला आहे.

एस. जे. बदल त्यांचा स्पर्धक ओ. पी. नय्यर म्हणतो - "माझे स्पर्धक, माझे प्रतिद्वंदी! दोघेही अत्यंत गुणी, दोघेही ग्रेट, भन्नाट संगीत दिलं दोघांनी. त्यांनी संगीताचा खजिनाच मागे ठेवला आहे. कोणीही पारखून घ्यावीत अशी हिरे-माणके मागे ठेवली आहेत. असंख्य चित्रपट Quantity with Quality, And what a consistency! my God! आणि केवढे सातत्य! बापरे! वर्षानुवर्षे ह्या बहादुरांनी दर्जेदार संगीत दिले, कुठून यांच्या खोपडीत एवढ्या मस्त चाली येतात देव जाणे."

भैरवी ही शंकर-जयकिशन ची अत्यंत आवडती रागिणी होती. त्यांनी अनेक रागांचा वापर केला परंतु सर्वात जास्त गाणी सदासुहागन अशा भैरवीमध्ये आहेत आणि चित्रपट संगीतात इतर संगीतकारांपेक्षा सर्वात जास्त भैरवीतील गाणी एस. जे. नी दिली आहेत. म्हणूनच भैरवीचे संगीत सम्राट म्हणजे शंकर-जयकिशन असे म्हटले जाते.

- वसंत धुपकर, पुणे
दूरध्वनी : ०२०-२५३९४४७२

श्रीमंत मी

खूप वर्ष झाली, शाळेतून मॅट्रीक होऊन बाहेर पडलो त्याला. जवळ जवळ ५० वर्षे. आयुष्याची सत्तरीच आली की आता जवळ. आता त्यावेळचे कोणी भेटतात तेव्हा पहिला प्रश्न 'तब्येत कशी आहे?' असाच असतो. हो, मिळालेला प्रत्येक दिवस हा बोनस म्हणूनच मिळालेला. व्यक्तिगत आयुष्यात 'करायचं' असं म्हणून काही झुंज राहिलेलं नाहीय. संसार-मुलबाळं, त्याचं शिक्षण - त्यांची लग्नकार्य - त्यांचं त्यांच्या आयुष्यात स्थिरावणं सगळंच तर जवळ जवळ झालंय. आता 'मी', 'माझं', 'माझा'.. असं काही करायचं बाकी नाहीय.

पूलाखालून खूप पाणी वाहून गेलंय. मागे वळून बघताना - आयुष्यात येऊन गेलेले आनंदाचे - दुःखाचे, मोहाचे आणि चुकांचेही क्षण आठवतात. कसोटीचे-दुःखाचे प्रसंग आले पण ईश्वरकृपेने त्यातूनही निभावून नेले 'त्याने'. ज्या 'क्षणी' - आनंदाचा परमोच्च क्षण हाच असं वाटलं - तो क्षण ही मागे टाकत तसेच चांगले, आनंदाचे क्षण पुन्हा पुन्हाही आले आयुष्यात. ओंजळीत 'हे' दान देवाने टाकले. आई-वडीलांचे आशीर्वाद अन् शाळेतले संस्कार यामुळेच हे दान मिळालं.. अगदी पसा पसा भरून!

एखाद्या संध्याकाळी रेडिओवरची गाणी नसतात. टीव्हीवरचा गोंगाट नसतो - मित्रांचा गराडा नसतो, नाटकाची प्रॅटीस नसते - कसलीही गडबड नसते. आपण अगदी आपले एकट्याचे असे असतो तेव्हा गच्चीवरचे दिवेही बंद करतो. झोपाळ्यावर एकटाच झुलताना आकाशाकडे पाहतो चांदण्या लुकलुकत असतात. तिकडे दूर दूर दुसऱ्या गावी... कोणास ठाऊक कोणत्या ते! मनात विचार येतो. खरंच किती शांत तृप्त जीवन जगलो आपण. परमेश्वराचे, आई-वडीलांचे, बँकेचे किती ऋणी आहोत!! स्वामी समर्थ आयुष्यभर पाठीशी होते आपल्या. गणपती आराध्यदैवत आपलं. हे देव प्रत्यक्ष पाहायला मिळाले नाहीत हे खरं - पण आई वडीलांविद्यतिरिक्त पुढच्या आयुष्यात आलेले पु.लं.देशपांडे, गुलजार, सुधा मूर्ती हे सारे 'पाहिलेले' देवच तर होते. शं.ना.नवरे, शांता शेळके या सान्यांचा परिचय झाला. त्यांच्या सहवासाचा परीस सोबत होता म्हणून आयुष्याचं 'सोनं' झालं. जगावं कसं हे यांनीच तर दाखवलं-सांगितलं-बोट धरून शिकवलं!

आयुष्यात मिळालेली 'ही' श्रीमंती आता वाटावीशी वाटते. या सान्यांच्या सहवासाचं कुपीतलं अत्तर उघडून दाखवावसं वाटतं. मिळालेला मान हा मित्रांसमवेत मिरवण्यासाठी आणि आनंद वाटण्यासाठीच असतो.

या वयात पुन्हा पुन्हा आठवतात ते क्षण :

'लावणीस इथं तुला एखादी 'पाम' झाडाची कुंडी मिळत्येय का पाहारे' आनंदयात्री पु.ल. प्रत्यक्ष भाई आपल्याशी बोलत असतात. स्वप्नातसुद्धा खरं वाटत नसतं. ज्यांच्या साहित्यावर, विनोदावर

आपला पिंड पोसला - 'जे आपलं शालय जीवनापासूनचं दैवत होते, ते पुल!' त्यांच्या सोलापुरातील कार्यक्रमाचं निवेदन करायला आपल्याला मिळेल - एकाच रंगमंचावर आपण 'भाई'समवेत असू असं खरंच स्वप्नात सुद्धा वाटत नव्हतं. भाई आपल्बाशी अगदी अरे-तुरे बोलत होते तो क्षण हा आयुष्यातला अत्यंत आनंदाचा!

पुलंच्या निधनानंतर 'पुलं कला अकादमी मुंबई' इथे 'हे जग मी सुंदर करून जाईन' हा कार्यक्रम आपण केला. पुलंच्या 'एकशून्य मी' या पुस्तकावर आणि त्यांच्या गाण्यांवर आधारित असा हा कार्यक्रम! खचाखच भरलेल्या 'पुल कला अकादमी'मध्ये कार्यक्रम संपल्यावर रसिकांच्या टाळ्यांचा पाऊस पडला. तेव्हाही असाच 'आनंद' पुन्हा एकदा मिळाला.

"व्यथा असो आनंद असू दे
प्रकाश किंवा तिमिर असू दे
वाट दिसो अथवा ना दिसू दे
..... माझे जीवन गाणे"

रंगमंचावरील गाण्यांना दाद मिळत होती. तशीच दाद भाईंच्या वाचल्या गेलेल्या ललित लेखांनाही मिळत होती.

"हवेतून घड्याळे, रत्नहार आणि अंगठ्या काढणाऱ्या ह्या सत्यसाईबाबांसारख्या सिद्ध पुरुषांना आमच्या वरळीच्या घरासमोरच्या झोपडपट्टीतल्या लोकांसाठी तांदळाची चार पोती का हवेतून काढता येत नाहीत?"

'तिरूपती व्यंकटरमणा मोस्ट पॉवरफूल गॉड' तुम्ही मागाल ते देणारा देव. पण त्या देवाच्या डोंगरावर हजारो पायऱ्या चढून जाणारे 'भक्त' कधी - 'धान्याच्या किमती उतरू दे', 'भरपूर रॉकेल मिळू दे', 'बिनपागडीच्या जागा मिळू देत', 'पिण्याचे पाणी सगळ्यांना विनासायास मिळू दे' असले मागणे मागत असतील का? बहुधा नसावेत. कारण व्यापाऱ्यांचा देव गिन्हाईकांवर प्रसन्न झाला तर त्याच्या त्या मुडुपम मध्ये काय पडणार?"

"मुलांबरोबर कवितांच्या भेंड्या लावणारे, पावसाळ्यात भिजायला बाहेर पडणारे, घरातल्या घरात आपल्या मुलांच्या चार मित्रांना बोलावून चणे कुरमुरे आणून भेळेचा कार्यक्रम करणारे, कॉलेजमध्ये शिकणाऱ्या मुलींकडून किंवा मुलांकडून चांगल्या कविता किंवा कथा वाचून घेऊन ऐकत बसणारे आई-बाप इतर काही नसले तरी स्वतःला वार्धक्यात लागणाऱ्या अपत्य स्नेहाच्या आणि आधाराच्या विम्याचे हमे भरत असतात!"

'भाईंच्या या चिरंजीव' शब्दांना मिळणारी टाळ्यांची दाद अखंड चालू होती. तेव्हा आपण होतो फक्त 'लमाण'! भाईंच्या शब्दांचा सुगंध इकडून तिकडे वाहून नेणारे लमाण; पण किती 'श्रीमंत' लमाण!

श्रीमंत करणारा असाच आणखी एक क्षण :

‘थोडा है, थोडे की जरूरत है

जिन्दगी फिर भी यहाँ

खूबसूरत है....!’

हे सांगणारा गुलजार! एक संवेदनक्षम कवी, तरल गीतकार, प्रेमळ बाप आणि सच्चा दिग्दर्शक गुलजार! या ‘मोठ्या’ माणसाचा सहवास ही आपल्या या ‘छोट्या’ आयुष्यात मिळेल असं तरी कुठं वाटलं होतं?

‘कतरा कतरा मिलती है

कतरा कतरा जीने दो

जिन्दगी है

प्यासी हूँ मैं, प्यासी रहने दो’

जीवनाबद्दलची असोशी गाण्यातून सांगत. जीवन हे जगण्यासाठी आहे. क्षण न क्षण ‘ते’ जगलं पाहिजे. आकंठ तृप्त होईस्तोवर असं सांगणारा ‘गुलजार’, ‘आँधी’, ‘मासूम’, ‘इजाजत’सारखे एकाहून एक सुंदर चित्रपट देणारा ‘गुलजार’!

‘उडके जाते हुए पंछीने इतनाही देखा था

देर तक हाथ हिलाती रही

वो शाख फिज़ामें

अलविदा कहनेको, या पास बुलाने के लिए!’

अशी त्रिवेणी लिहीणारा गुलजार!

‘गुलजार बोलतो त्याची कविता होते’ या त्याच्याच आयुष्यावर आधारित - त्यांच्या ‘पुखराज’ नावाच्या काव्य संग्रहातील कवितांवर आणि गाण्यावर कार्यक्रम केले आपण. अगदी ५० प्रयोग केले! ‘पाली हिल्स’वरच्या ‘बोसकीयाना’ या बंगल्यावर गुलजार साहेबांनी भेटायला बोलावलं. दोन तासांच्या भेटीत मोकळ्या गप्पा झाल्या. ‘रावीपार’ आणि ‘पुखराज’ ही त्यांची पुस्तकं त्यांनी सही करून ‘शशीकान्तजी.... को प्यारसे’ अशी अक्षरं लिहून सही करून भेट दिली. त्यांची बाजारात आलेली नवी कॅसेट प्रेझेन्ट केली. त्यांच्या स्वतःच्या आवाजात ‘पुखराज’मधली एक ‘कविता’ टेप करून दिली. तुमची ‘गुलजार बोलतो’ ही कॅसेट लाहोर मधल्या मित्राला भेट म्हणून पाठवली आहे, तेव्हा आणखी एखादी कॅसेट तुम्ही देऊ शकता का? असा प्रत्यक्ष गुलजारांचा आपल्या Landline वर फोन आला तेव्हा आपणच काय आपला फोनही श्रीमंत झाला होता!!

आपला फोन असाच एकदा पुन्हा श्रीमंत झाला - जेव्हा Infosys Foundation च्या सुधा मूर्तीचा आपल्याला फोन आला. गावभर बातमी

झाली. सोलापूरत ‘लावणीसांना सुधामूर्तीचा फोन आला.’

‘गोष्टी माणसांच्या’ या सुधा मूर्तीच्या पुस्तकावर आधारित आपण सोलापूरत कार्यक्रम केला तेव्हा ‘त्या’ कार्यक्रमासाठी खास बंगलोरहून आल्या. हुतात्मा स्मृती मंदिरमधे त्या दिवशी मुंगीला देखील पाय ठेवायला जागा नव्हती. एवढी प्रचंड गर्दी लोटली होती. ‘न भूतो न भविष्यती’ असा कार्यक्रम झाला होता. सुधा मूर्तीच्या भाषणाने सोलापूरकर बेहद खूष झाले.

दुसऱ्या दिवशी सुधा मूर्ती घरी आल्या. टेबलावर बसून घरगुती जेवण जेवल्या. गुलाबाच्या पाकळ्यांनी स्वागत केलं त्यांचं! रांगोळी, उदबत्त्या (असा) साधा श्रीखंडाचा बेत - तर म्हणाल्या ‘लावणीस अहो एवढा थोट माझ्या लग्नातही झाला नव्हता’.

अगदी मागच्याच वर्षी IBM लोकमतच्या ‘ग्रेट भेट’ मध्ये त्यांची मुलाखत घेणाऱ्या निखिल वागळेला म्हणाल्या,

‘सोलापूरतील लावणीसांची ‘जवळीक संस्था’ वाचन संस्कृतीसाठी खूप चांगलं काम करते हे एक समाजकार्यच आहे.’

मोबाईलवर आणि लॅण्डलाईनवर किती फोन आले अभिनंदनाचे.. गणतीच नाही.

आकाशाकडे पाहत हे सारं सारं आठवत होतो.

विजय तेंडुलकर, शं. ना. नवरे, शांता शेळके यांचाही असा सहवास मिळाला. ‘चारोळ्या’वाला चंद्रशेखर गोखले सरख्खा मित्र झाला. या सगळ्या साहित्यिकांच्या कलाकृतींवर त्यांच्याच उपस्थितीत कार्यक्रम केले आपण. अरुणा ढेरे म्हणाल्या, ‘शब्द जागे होतात म्हणजे काय होते, हे मला लावणीसांचा कृष्णकिनारा बघताना कळले.’

बँकेत काम करताना Customer Service, Deposit Mobilisation साठी Mumbai Circle तर्फे वैयक्तिक चांदीची ट्रॉफी मिळाली आपल्याला, तेव्हाही आपण असेच मोहूरून गेले होते.

हे आनंद आज तुमच्या सोबत वाटताना पुन्हा आनंदच मिळवतोय मी.

आनंदाचं शास्त्रच असं आहे. वाटा म्हणजे दामदुपटीनं तो वाढतो!

- शशीकान्त लावणीस, सोलापूर
मोबा. ९४२१०२६२७९

तू तेव्हा तशी

(पुणे शहर शाखा)

मी पुणे शहर शाखेत 'वैयक्तिक बँक सेवा' विभागात व्यवस्थापक म्हणून नोव्हेंबर १९८७ मध्ये रुजू झालो ते सेंट्रल ऑफिसमधून बदली झाल्यावर. सेंट्रल ऑफिसमधील कामाची पद्धत एकद- वेगळी. कामाशिवाय कोणी कोणाशी बोलत नसे. प्रत्येक जण आपण बरे आपले काम बरे अशा थाटाने खाली -मान घालून काम करीत असे. अशा शुष्क वातावरणात काम करायची सवय नसल्यामुळे मला तो पिंजराच वाटायचा. त्यामुळे पुणे शहर शाखेत रुजू झाल्यावर खूप हायसे वाटले.

शाखा तशी मोठी आणि स्टाफही बराच होता. प्रथमतः विभागातील सर्वांच्या ओळखी करून घेतल्या. स्टाफ कर्ज प्रकरणे केल्यामुळे इतर स्टाफच्याही ओळखी झाल्या. ब्रँचमध्ये वातावरण खेळीमेळीचे होते आणि कामाला एक प्रकारची शिस्त होती.

दिमतीला ऑफिसर श्री. रोपळेकर, नावडीकर, दयाळ, पुरोहित, दामले, कुंभोजकर, चंद्रचूड, जोशी, शहा टेलर, गुलाब पडवळ, नाईक हे शिलेदार आणि शैला नरवडे, कल्पना डेंगळे, उर्मिला गोरे, उत्तरा सोमण, गीतांजली दांडेकर, पूजा सदलगे, येडके, अश्विनी गोगटे, माणिक जवरवेडकर यांची फौज होती. हे सर्वजण काउंटरवरील ग्राहकांची सीमा रेषा योग्य रितीने सांभाळत. येथे श्री. जामखेडकर रेकॉर्डकीपर यांचा विशेष उल्लेख करणे आवश्यक वाटते. ते आपले काम फारच उत्कृष्टपणे करत. जुन्या तारखेचे, वर्षाचे कोणतेही रेकॉर्ड मागितल्यास ते दहा मिनिटात टेबलावर हजर करत. श्री. दामले, पडवळ, सौ. कोटस्थाने, अर्चना दांडेकर यांनी निधी संकलन कामात केलेले सहकार्य मोलाचे होते.

सर्वांच्या स्वभावाची योग्य ओळख झाल्यावर सिंहगड, पाचगणी, महाबळेश्वर, जुन्नर, माणिकडोह, माळशेज घाट येथील सहलींचा मनमुराद आनंद घेतला. सहलीमध्ये निरनिराळ्या खेळांचा अंतर्भाव असे. सर्वच जण त्यात सहभागी होत. उज्वला हर्षे, अनुराधा कुलकर्णी, उमा गडकरी, बोपडीकर यांचा सहलीमध्ये विशेष सहभाग असे. अनुराधा वाळवे यांची सॅंडवीच भेट सहलीत नेहमीच असे. यात जुन्नर, माळशेज घाट, माणिकडोह येथील सहल म्हणजे एक अविस्मरणीय सहल म्हणून उल्लेख करावा लागेल. त्यावेळेस मोबाईलची सोय नसल्यामुळे फोन करूनच कामे करावी लागत. जुन्नरला एका निवृत्त आर्मी ऑफिसरच्या घरी जेवणाची व्यवस्था केली होती. सहलीच्या दोन दिवस अगोदर त्यांना तार करून येण्याचे निश्चित झाल्याचे कळवले. जुन्नरला त्यांना भेटून आम्ही पुढे निघालो. माणिकडोह धरणात बोटीने लांबवर चक्कर टाकली. तेथून माळशेज घाट गाठला. गप्पा, विनोद, गाण्याच्या भेंड्या यामुळे प्रवासात मजा आली. घाटातील सृष्टी सौंदर्य डोळ्यात साठवून घेतले. जुन्नरला येण्यास सुमारे दीड वाजला. जेवण तयारच होते. घराच्या माडीवरील

प्रशस्त हॉलमध्ये जेवणाची व्यवस्था केली होती. त्यांना मदत म्हणून आम्ही काहीनी जिण्यात सारखळी केली व एकेक ताट पुढे सरकवले. काहीनी ही ताटे हॉलमध्ये टेबलावर व्यवस्थित लावून घेतली. स्वयंपाक उत्तम होता. जेवणात एकूण अठरा पदार्थ होते. मालक स्वतः आग्रह करून वाढत होते. जेवताना नाव घेण्याचा कार्यक्रम सर्वांनीच भाग घेतल्यामुळे चांगलाच रंगला. जेवणानंतर थोडी विश्रांती घेऊन निघालो. वाटेत ओझर येथील गणपतीचे दर्शन घेतले. तेथे रूमाल पळवण्याचा खेळ खेळून पुण्यासाठी प्रस्थान केले.

वार्षिक स्नेहसंमेलन म्हणजे एक पर्वणीच असायची. 'सदू आणि दादू' आणि 'पुढारी पाहिजे' अशा एकांकिका सादर केल्या होत्या. सदू आणि दादू एकांकिकेत शैला नरवडे, मानसी घैसास, पोंक्षे, उज्वला हर्षे, रोपळेकर, गोसावी, पडवळ, गवळी दाबक आणि मी स्वतः भाग घेतला होता. शाम चव्हाण आमचा दिग्दर्शक होता. काम संपल्यावर एक दीड तास तर कधी रविवारी सुद्धा आमची प्रॅक्टिस चालायची. दिग्दर्शक शामने आम्हा सर्वांना तंबी दिली होती. 'प्रत्येकाचे संवाद तोंडपाठ असलेच पाहिजेत, मी अजिबात प्रॉम्प्टिंग करणार नाही. कोणी जरी चुकले, अडखळले तर मी सरळ पडदा पाडायला सांगेन.' तंबीचा चांगलाच फायदा झाला. सगळ्यांचे संवाद तोंडपाठ होते. महात्मा फुले सभागृहात ही एकांकिका सादर केली. एकांकिकेत मला ऑफिसमधील एका वयस्कर हेड्लार्कची भूमिका होती. धोतर, पांढरा अंगरखा, काळा लांब कोट, चष्मा थोडा नाकावर घसरलेला, काळी टोपी असा माझा पेहराव होता. रंगभूषाकार आयत्या वेळेस न आल्याने केळकर व हसबनीस या स्टाफमधील दोघांनी रंगभूषा केली. रंगभूषा झाल्यावर ब्रँच मॅनेजर व्ही. एस. कांबळे रंगपटात आले. मी त्यांना लगेचच नमस्कार केला. ते बघतच राहिले. त्यांनी मला अजिबात ओळखले नाही. त्यांनी इतर दोघांना हे गृहस्थ कोण? बाहेरचा कोणी नट आणला आहे का? असे विचारले. "अहो! हे आपले पी.बी.डी. मॅनेजर" असे त्यांनी सांगितल्यावर ओळख पटली. बाहेर प्रेक्षागृहात बसलेल्या बऱ्याच जणांनी मला ओळखले नाही. एकांकिका उत्तम झाली. चांगली दाद मिळाली. दुसरे दिवशी जेवणाअगोदर श्री. जामखेडकर यांनी प्रत्येक कलाकाराला श्रीफळ देऊन त्यांच्या कामाचा गौरव केला.

स्नेह संमेलन भोजना अगोदर 'फिश पॉड'चा कार्यक्रम असे. 'चार चौघी', 'एक फूल चार काटे', 'येथे कामाला फाटे फुटतात', 'तेवढे (काम) सोडून बोला', 'कळीचा नारद', 'गोकुळातला नंदकिशोर', 'शांतता, झोप चालू आहे' असे काही लक्षात असलेले फिश पॉन्ड्स. प्रत्येक जण आपल्यावरील फिश पॉन्डला हसत दाद देत असे.

स्टाफमध्ये सुरेश खंडे व गौतम नाईक नवरे हे दोघे शिपाई त्यांच्या वेगवेगळ्या पैलामुळे कायमचे स्मरणात राहिले. सुरेश खंडेचे वैशिष्ट्य म्हणजे तो अधूनमधून बँकेत यायचा. पण आल्यावर चोरख

काम करायचा. गौतम क्रिकेट प्रेमी. भारतीय संघाची मॅच असली की स्वारी खूब. सकाळीच टेबलाजवळ येऊन सांगायचा. “लेजर्स व्यवस्थित लावली आहेत हं! साहेब तुम्हाला माहीत आहेच, आपली फिल्डींग(काम) नेहमी टाईट असते.” मी त्याला क्रिकेटच्याच भाषेत सांगायचो. “तू तिथे लॉग ऑनला स्टूलावर बसायचे. मला न विचारता फिल्ड सोडून जायचे नाही.” त्याला स्कोअर कळला, एखादी विकेट गेली की मधून मधून माझ्या कानावर घालत असे.

याच काळात सरकारतर्फे ‘हिंदी’ परीक्षा आयोजित केली होती. स्टाफमधील बऱ्याच जणांनी नाव नोंदणी केली होती. केवळ गुलाब पडवळच्या आग्रहाखातर मी नाव नोंदवले. आठवड्यातून दोन/तीन दिवस संध्याकाळी पाच वाजता टीचर लास घेत असत. परीक्षेच्या काही दिवस अगोदर काम संपल्यावर आम्ही काहीजण टेबलासमोर एकत्र बसून अभ्यासाची उजळणी करायचो. त्याचा चांगलाच फायदा झाला. आम्हा काही जणांना परीक्षेत उत्तम गुण मिळाले व विशेष श्रेणी प्राप्त झाली. त्यासाठी ठेवलेले रू. ७५०/- पारितोषिकही आम्हास मिळाले.

बॅकेत रवेळीमेळीचे वातावरण असल्यामुळे एक नवा प्रयोग करण्याचे ठरवले. त्याप्रमाणे विभागातील प्रत्येकाने एका शनिवारी घरून एक कोणताही खाद्यपदार्थ आणायचा व सर्वांनी मिळून त्याचा आस्वाद घ्यायचा. हा प्रयोग चांगलाच यशस्वी झाला. स्टाफचा उत्साह अमाप होता. कुणी बटाटेवडे, साबुदाणा वडे, पोहे, सॅन्डवीच आणले. नंतर इतरही स्टाफ या कार्यक्रमात सामील झाला. खाद्यपदार्थांमध्ये लक्षात राहिला तो उज्वला हर्षेने आणलेला पार्सनअॅपल भात. दुसरे म्हणजे विभागातील प्रत्येकास त्याच्या वाढदिवशी विशेष तयार केलेले शुभेच्छा भेटकार्ड देऊन त्याचे अभिनंदन करण्यात येई. हा कार्यक्रम काम सुरू होण्याअगोदरच साजरा होई. नंतर ब्रँचतर्फे पुष्पगुच्छ देऊन अभिनंदनाचा कार्यक्रम असे. यामुळे अगोदरच सौहार्दपूर्ण असलेले स्टाफशी नाते अधिकच दृढ झाले.

पुणे शहर शाखा आता नवीन वास्तूत विराजमान झाली आहे. काही कामासाठी शाखेत गेलो की मनाच्या प्रांगणात या जुन्या स्मृतीच्या पतंगांची एकच पंगत बसलेली पाहून मन अजूनही हरखून जाते.

- प्रभाकर गुपचूप, पुणे
मोबा. - ९८८९५७९४९९

चाळिता पाने स्मृतींची

अंतरी कोठेतरी ते मूक झाले पारवे
चाळिता पाने स्मृतींची दूर गेले कारवे॥
लोचने भारून गेले गोड स्वप्नांचे थवे
आज येता याद त्यांची ना मनाला साहवे
जाग ती दाबून गेले नीलपंखी काजवे
चाळिता पाने स्मृतींची दूर गेले कारवे॥१॥

मृगजळे फसव्या क्षणांची भासली ती गोमटी
सावली त्यांची अबोली राहिली ना सोबती
त्या सुखाच्या चांदण्यांचे रिक्त झाले ताटवे
चाळिता पाने स्मृतींची दूर गेले कारवे॥२॥

संपले हिरवे हिवाळे ओढ त्यांची आठवे
स्वप्नगंधी याद ती वेड्या मनाला जागवे
जीवनी सरले सुखाचे ते गुलाबी गारवे
चाळिता पाने स्मृतींची दूर गेले कारवे॥३॥

मखमली पाऊलवाटा आज विरल्या जीवनी
मार्ग त्यांचा तो कळेना अधीर झाल्या लोचनी
काय उरले प्राक्तनी जागेपणी ना पाहवे
चाळिता पाने स्मृतींची दूर गेले कारवे॥४॥

- सुधाकर कुलकर्णी, गोवा
दूरध्वनी :- (०८३२) २७९०३५२

अभिनंदनीय

आपले पुणे येथील सभासद श्री.सुरेश दत्तात्रय लोहारीकर यांना १५ ऑगस्ट २०१९ रोजी पुणे महानगरपालिकेतर्फे सामाजिक क्षेत्रात उल्लेखनीय कार्य केल्याबद्दल मा.महापौरांचे हस्ते सेवापदक व पुष्पगुच्छ देऊन गौरविण्यात आले. श्री.लोहारीकर हे वारजेविभागाच्या विकास कामात गेली १५ वर्षे कार्यरत आहेत. आधारकार्ड, ज्येष्ठ नागीरक सामाजिक प्रतिष्ठान संघ, रोटरी क्लब, ब्राम्हण सेवा संघ इत्यादी ठिकाणी त्यांचा सक्रीय सहभाग असतो. श्री.लोहारीकर यांचे या सामाजिक कामाबद्दल असोसिएशनतर्फे मनःपूर्वक अभिनंदन व पुढील वाटचालीस शुभेच्छा!

- सेक्रेटरी

भय मुक्त व्हा! निर्भय बना!!

गेल्या काही वर्षांपासून सगळीकडे एकच ओरड आहे की, मराठी माणूस व्यापार करीत नाही, व्यापारात मागे आहे. पण हे म्हणणे खरे असले तरी भयाचा व्यापार करण्यात मात्र सर्वच प्रांतातील लोक सारखेच सहभागी असतात. बिहारी माणसाने महाराष्ट्रात येऊन त्याने पाणीपुरीचा धंदा सुरू केला पण भयापोटीच आता तो गायब झाला आहे.

डॉक्टरही भयाचा व्यापार करण्यात आघाडीवर आहेत. रोग्याशी चर्चा करून तपासल्यावर त्यांना हमखास शंका येते. “ह्या तपासण्या करून घ्या मग मी तुमच्याशी बोलेन” असे अध्याखून बोलून डॉक्टर रोग्याला भयाच्या खाईत लोटून देतात. परवाच एका हॉस्पिटलची जाहिरात होती. ३० जूनच्या आत हृदय विकाराचे ऑपरेशन करून घ्या व कन्सेशन मिळवा. काय तर म्हणो त्यांचा हृदय महोत्सव आहे. ही जाहिरात वाचून लोक ‘बिग बाजारा’ला जसे खरेदीला जातात तसे हॉस्पिटलमध्ये जाऊन हृदय, किडनी, गुडघे ह्यांची ऑपरेशन्स खरेदी करतील, अशी हॉस्पिटलमधील डॉक्टरांना खात्री वाटत असावी. हे झाले वानगीदाखल एक उदाहरण. प्रत्येक व्यवसायात हा भयाचा व्यापार चालू आहे. तुमच्या आमच्या सारख्या सामान्य माणसांना आजार, वार्धक्य, म्हातारपण, अपयश मृत्यू ह्या भयाची सतत जाणीव असतेच. माझे कसे होईल? त्या प्रश्नाने प्रत्येकाजण भयग्रस्त आहेत.

अमेरिकेचे अध्यक्ष बराक ओबामा ह्यांना सुद्धा लादेनचे भय वाटत होते. त्यांनी धाडस करून अखेर त्याला मारले, तरीसुद्धा बलाढ्य अमेरिकेचे भय संपलेले नाही. आपला भारत देशसुद्धा सतत महाबलाढ्य देश होण्याचे स्वप्न पाहत आहे. प्रत्येक देश स्वतंत्र आहे. प्रत्येकाच्या पोटात दहशतीचे भय आहेच. पारतंत्र्यात असलेले देश स्वातंत्र्य पाहिजे म्हणून युद्ध करत आहेत. परंतु ६४ वर्षे भारताने स्वातंत्र्य उपभोगल्यावरही ‘हेची फळ मम काय तपाला’ अशी आपल्या देशातील लोकांची भयग्रत स्थिती आहे. थोडक्यात संपूर्ण जग आज भयाच्या उंबरठ्यावर आहे. गोंधळ, भ्रष्टाचार, अव्यवस्था प्रत्येक देशात वाढतच आहे.

आजची वर्तमानपत्रे खून, बलात्कार, दरोडे, अपघात, मारामान्या, चोऱ्या इ. बातम्यांनी भरभरून वाहत आहेत. दूरदर्शनवरील मालिकांचा भयाचा व्यापार जोरात चालू आहे.

थोडक्यात माणूस जन्मतः भय त्याच्या मनातूनच घेऊन येत आहे असे वाटते. परंतु खोलवर विचार केल्यास असे दिसून येईल की, भय हे मानवनिर्मित आहे. भय हा भ्रम आहे. भय हे मानवी मनाच्या कमकुवत पणाचे लक्षण आहे. मानवी मनाचे असंतुलन म्हणजे भय होय. सतत जागरूक नसणे, बेसावध असणे म्हणजेच भयाकडे वाटचाल होय.

मानवी मनाला हा भयाचा अडथळा त्याच्या जन्मापासून, आयुष्यभर छळत आहे. ह्या भयापोटीच माणूस जीवंतपणी मरण यातना अनुभवतो, मनाने खचून जातो आणि अन्य आपत्तींना तोंड देतो.

ह्या भयातून सुटका करून घेण्यासाठी जाती संघटित झाल्या. कामगारांच्या युनियन्स स्थापन झाल्या. अशा ह्या समाज व्यवस्थेतही राजकारण शिजू लागले व आणखीनच भयाची भर पडली. थोडक्यात माणूस एकटा जगू शकत नाही व संघटित होऊन राहिल्यास अंतर्गत राजकारणाचे भय त्यास आहेच. ह्या भयाने अनेकांची जीवने उद्ध्वस्त होतात. आजार, मत्सर, क्रौर्य बळावते. मानवाच्या सुखाच्या आड येणारा भय हाच मोठा अडथळा आहे.

एवढे असले तरी भयाचे सुद्धा काही फायदे आहेत. कठोर शिक्षेच्या भयामुळे अपराध्यांना-गुन्ह्यांना आळा बसतो, रोग बळावयाच्या भीतीने रोगी किंवा आपण औषध घेतो. लाचखोरी-उघड झाल्यास होणाऱ्या बदनामीच्या भयामुळे लाचखोरीला आळा बसतो म्हणजेच वाईट परिणाम टाळण्यासाठी माणसे चांगल्या गोष्टी करतात म्हणूनच म्हणता येईल की, भय हे एक सामर्थ्य आहे. भय एक प्रेरणा आहे. जे तुम्हा आम्हाला अनेक श्रेष्ठ कार्य करण्यास उद्युक्त करते. तुमची सहनशीलता चिकाटी वाढविते. अपयशाच्या भीती शिवाय आपण शाळेत जाणार नाही. दारिद्र्याचे भय नसेल तर आपण आळशी होऊ. उद्याची भीती नसेल तर आपण काहीच हालचाल करणार नाही, रस्ता ओलांडताना भीती नसेल तर अपघात वाढतील. म्हणजेच काय तर भय ही आवश्यक गोष्ट आहे. आशा, धैर्य, आत्मविश्वास, श्रद्धा, विश्वास इत्यादी होकारात्मक भावना माणसाने नीट ओळखल्यास आणि त्या आत्मसात केल्या तर त्या भयास गप्प बसवतील. ह्याचाच अर्थ भय योग्य प्रकारे वापरल्यास ती एक प्रेरणा ठरते. बळाचे, शक्तीचे, सामर्थ्याचे उगम स्थान ठरते.

ह्या भयाच्या प्रेरणेमुळेच माणूस देवावर, उच्च शक्तीवर श्रद्धा ठेवू लागतो. सगळी श्रद्धा अंध आहे. न पाहिलेली आहे. अनुभवलेली नाही. परंतु लक्षात ठेवा जो विश्वास ठेवतो त्याच्यासाठी श्रद्धा अंध नाही. श्रद्धा ही दैवी क्षमता आहे. लहान मूल आईवर श्रद्धा ठेवते. कागादी नोटेवर गव्हर्नरची छापील सही असली तरी आपण त्यावर विश्वास ठेवतो. प्रत्येक वेळी आपण रिक्षावाल्याकडे लायसन्स मागत नाही. म्हणजेच सर्व जग श्रद्धा व विश्वासावरच चाललेले आहे.

तेव्हा हा भयाचा व्यापार आपणच मांडला आहे. त्याचे योग्य संतुलन न झाल्याने त्याचा आता राक्षस झालेला आहे. त्याला काबूत ठेवणे आपल्याच हातात आहे. ही प्रत्येकाची वैयक्तिक जबाबदारी आहे. दिवसभर नोकरी, धंदा करून आपले संसार सांभाळलेच पाहिजेत पण त्याचबरोबर कोठे तरी डोळस श्रद्धा ठेवून भयावर काबूही मिळवला पाहिजे. तरच माणसाच्या मनाला स्वास्थ लाभेल.

जेव्हा तुम्ही दुसऱ्यावर अविश्वास दाखविता तेव्हा तुमच्या मनात संशय बळावत जातो आणि मग भय तुमच्या मनाचा कब्जा घेते.

जेव्हा तुम्ही सकारात्मक विचार कराल, दुसऱ्यावर विश्वास ठेवाल तेव्हा द्वेष, भीती तुमच्या जीवनातून बाहेर जातील. लक्षात घ्या साधारण ८०% लोक विश्वासूच चांगले असतात, प्रामाणिक असतात. त्यांना शिक्षेचे भय असतेच. तेव्हा लोकांवर विनाकारण अविश्वास दाखवून स्वतःचे भय वाढवून का. पण जागरूक रहा.

जसजसे ज्येष्ठांचे वय वाढत जाते, आपली तब्येत उत्तम असूनही आपल्याच बरोबरीच्या मित्रांना मोठे आजार झालेले दिसतात. अशा वेळी ह्या मित्रांच्या चर्चेत आजाराचा विषय हमखास निघतो. अशावेळी उगाचच आपल्याही मनात अशा आजारांची पाल चुकचुकते. परंतु मी ठणठणीत आहे. मला काहीही होणार नाही अशी खूपगाठ मनाशी बांधा. सतत मनाला हेच बजावा. त्याचप्रमाणे आपला स्वतःचा आदर्श लोकांना सांगून मित्रांना धीर द्या. तुमचीही भीती जाईल व मित्रांना धैर्य मिळेल. आज साठीनंतरही अनेक लोकांच्या तब्येती उत्तम आहेत. त्यांना पैशाचे स्वास्थ्य आहे. परंतु वेळ कसा घालवावा याचे गणित त्यांना सुटत नाही. नव्या पिढीशी त्यांचे विचार जुळत नाहीत. दूरदर्शनवरील मालिका उलट त्यांच्या विचारांचा गोंधळ वाढवितात. येथेच भयाचे फावते. ह्यासाठी ज्येष्ठांनी सतत आपल्या आवडत्या कामात व्यस्त रहावे, बागाकाम करावे, एखादी कला शिकावी, एखाद्या सेवाभावी संस्थेत २/३ तास काम करावे. आपल्या बुद्धीचा, अनुभवाचा फायदा इतरांना दिल्यास एका निराळ्या आनंदात तुम्ही राहाल. तुमच्याच वयाचे अनेक मित्र तुम्हाला मिळतील, तुम्हासही ते वेळप्रसंगी मदत करतील. ह्या धीराच्या व आधाराच्या पाठिंब्यामुळे तुमचे भय जाईल.

ह्याशिवाय आज समाजात ब्रह्मविद्या, रामकृष्ण मठ, आर्ट ऑफ लिव्हिंग, चिन्मय, मिशन, ब्रह्मकुमारी अशा अनेक संस्थांच्या शाखा भारतभर कार्यरत आहेत. त्यांच्या सतत संपर्कात राहून स्वतःला लोकसेवेत गुंतवून घ्या. सर्व संस्थांच्या विचारांचे तत्व एकच आहे. मनाने शांत होणे. स्वतःच्या विचारात स्वतःहून आनंदाने परिवर्तन करणे. दुसऱ्याला मदत करणे, प्रेम देणे. कारण प्रेम हाच विश्वाचा पाया आहे. ह्या अशा अनेक संस्था तुमचे मनोदैर्य वाढविण्यास मदत करतील.

अशा अनेक उपायांनी तुम्ही खऱ्या अर्थाने भयापासून मुक्त व्हाल. भयापासून मुक्ती म्हणजेच जीवनाची निर्भयतेकडे, समृद्धीकडे, दीर्घायुष्याकडे वाटचाल.

राष्ट्रगुरू समर्थ श्रीरामदास स्वामींनी सुद्धा आपल्याला स्पष्ट शब्दात अनमोल संदेश दिलेला आहे. त्यांच्याच शब्दात सांगावयाचे तर, “भवाचे भयें काय भीतोस लंडी/ धरी ने मना धीर, धाकासि सांडी” किंवा “सांडावे भय पोटिचे।” तेव्हा तुम्ही भयमुक्त झालात तरच जीवनात खऱ्या अर्थाने सुखी व्हाल, यशस्वी व्हाल. हा भयमुक्ततेचा संदेशच तुमचे जीवन दिव्यत्वाने उजळवून टाकील.

भय मुक्ततेचा संदेश देणाऱ्या समर्थांनीच त्याचा मार्ग देखील “अखंड सावधान असावे। दुष्चित्त कदापि नसावे।।” ह्या स्पष्ट

शब्दात सांगितले आहे. म्हणजेच भयमुक्ततेचा मार्ग अखंड सावधानतेतूनच जातो. ही खूपगाठ प्रत्येकाने मनाशी बांधावी आणि अखंड सावधान असावे. ह्यापेक्षा अधिक काय सांगावे!

- शरद शिंगवेकर, पुणे
भ्रमणध्वनी - ९४०५०२६४९२

लेखक सभासदांसाठी महत्त्वाच्या सूचना

‘संवाद’कडे साहित्य पाठवताना लेखकांनी/कवींनी खाली दिलेल्या सूचनांचे पालन करणे आवश्यक आहे.

- १) आपले साहित्य पाठवताना साहित्याच्या प्रथम पृष्ठावर उजवीकडील कोपऱ्यात लेखकाने आपले संपूर्ण नाव, पूर्ण पत्ता (पिनकोड नंबर सहित) सभासद क्रमांक, तारीख व फोन नंबर लिहावा. लेखाच्या शेवटी आपली सही, त्याखाली आपले संपूर्ण नाव, पूर्ण पत्ता, फोन नंबरसहित लिहिणे आवश्यक आहे. संकलीत साहित्य कृपया पाठवू नये.
- ३) लेखाची मूळ प्रतच पाठवावी. झेरॉक्स, कार्बनप्रत पाठवू नये. लेख आरखीव कागदावर भरपूर समास सोडून पाठवावेत.
- ४) लेखासाठी शब्द मर्यादा १००० पर्यंत आहे. विस्तृत प्रमाणात लिहिलेले लेख, साहित्य जागे अभावी छापणे शक्य होणार नाही.
- ५) कविता अप्रकाशित, स्वरचितच जास्तीत जास्त ४/५ कडवी असलेली आणि २० ओळीपर्यंतच मर्यादित असावी. एकावेळी जास्तीत जास्त दोन कविता पाठवाव्यात आणि प्रत्येक कविता वेगळ्या कागदावर लिहिणे आवश्यक आहे. प्रत्येक कवितेच्या शेवटी आपले नाव, सभासद क्रमांक, पूर्ण पत्ता, पिनकोड नंबर, फोन नंबर लिहिणे आवश्यक आहे.
- ६) सभासदांनी आपले साहित्य युनिटतर्फे न पाठवता परस्पर ‘संवाद’कडे वरील सूचनांचे पालन करूनच पाठवावे.

- संपादक मंडळ (संवाद)

अभिनंदनीय

आपले नाशिक येथील सभासद श्री. पी. एस. जोशी यांची नात कु. आकांक्षा हिने माध्यमिक शालांत परीक्षेत ९३.२७ टक्के गुण मिळवून स्पृहणीय यश प्राप्त केले आहे. त्याबद्दल कु. आकांक्षाचे असोसिएशनतर्फे हार्दिक अभिनंदन आणि पुढील वाटचालीस शुभेच्छा!

- सेक्रेटरी

कथा एका व्यथेची!

जरी वाटली सौभाग्यवतीला नसती आपत्ती
खुशी-खुशीने स्वीकारली मी स्वेच्छा-निवृत्ती!

समोर होते गाजर मोठ्या कॉम्पेनसेशनचे
पगाराच्या टाळूवरती लोणी पेन्शनचे
फंडासह ग्रॅज्युइटी म्हणजे 'करी' मध्ये कढी-पत्ती!

निवांत बसलो असता घरी मी पांघरून शाल
स्वप्नरंजनी मशगुल असता करते बेहाल
सगे-सोयरे शेजाऱ्यांच्या प्रश्नांची सरबत्ती!

काढा केर आणा किराणा, रात्री अंथरूण घाला
धुणे पिळा, वाळत घाला, हा नवीन फतवा आला
कशी बदलली अशी अचानक आमच्या 'सौ'ची वृत्ती!

कधी खेळवा नातवंडे कधी किराणा आणा
कधी विजेची बिले भरा कधी उभे राहा दळणा
वाटे फुकट्या नोकरीची ही, नवीन रंगावृत्ती!

आता वाटते का घेतला निवृत्तीचा वसा
लड्ड पगारा खाऊन बसली निवांत ही अवदसा
कशी करावी दुरुस्ती आता झाली उपरति!

- गोविंद करमरकर, सांगली,
भ्रमणध्वनी - ८८०५९५९८२४

अभिनंदनीय

आपले यवतमाळ येथील कार्यशील सभासद व युनिटचे
माजी अध्यक्ष श्री. किरण जी. पांडे यांची नात (मुलीची मुलगी)
चि. साक्षी जीवन भागडीकर ही दैनिक भास्करसमूह
(जिनिअस स्कॉलरशिप अॅवॉर्ड) यांनी आयोजित केलेल्या
स्पर्धा परीक्षेत इयत्ता तिसरीच्या विद्यार्थ्यांमधून, मध्यप्रदेश व
छत्तीसगड विभागात सर्व प्रथम आली व तिला रु. ३१०००/-
चे पारितोषिक देऊन गौरविण्यात आले. याबद्दल तिचे
असोसिएशनतर्फे मनःपूर्वक अभिनंदन व पुढील वाटचालीस
शुभेच्छा!

- सेक्रेटरी

दुर्दैवच दुसरं काय?

“साहेब मुलाखतीसाठी १००/१२५ उमेदवार अर्ज घेऊन
आले आहेत.”

“ठीक ! गुड !! चालू करा मुलाखती...”

“पण.. सर एवढ्या सगळ्यांच्या मुलाखतीला किती वेळ
लागणार आहे. इथलं उरकून आपल्याला पुढल्या केंद्रावर
जायचं आहे.... म्हणजे जेमतेम दीड तासच मिळेल...”

“आपल्याला किती लोक घ्यायचे आहेत?”

“तीन किंवा चारच.. या केंद्रातून.”

“ओ.के. असं करा सर्वांचे अर्ज गोळा करा. ते आणून
सरमिसळ करा. ह्या गट्यातून ३०/४० अर्ज लॉटरी पद्धतीने
काढा. दहा उमेदवारातून एकाची निवड होईल. मुलाखतीनंतर
बाकीच्या उमेदवारांना जायला सांगा. म्हणजे त्या ३०/४०
उमेदवारांतून ३/४ उमेदवार निवडू.”

“हा अन्याय आहे सर. या प्रोसेसमधून चांगले गुणी
उमेदवार वगळले जातील त्यांच्या दुर्दैवाने.”

“तुम्ही म्हणता त्यात तथ्य आहे. पण असले कमनशिबी
उमेदवार आपल्याला नकोतच.”

- मधु रानडे, नाशिक

नवलाई

दीपावली
लक्ष लक्ष
दीपांची नवलाई
लक्ष लक्ष
किरणांची, तेजोवल्याची नवलाई
लक्ष लक्ष
रंगांची, गंधांची नवलाई
लक्ष लक्ष
सुरेल सुस्वरांची शहनाई
विपुलतेची
संपन्नतेची सुखसमृद्धीची हिरवाई
निरागस निरामय आनंदमयी
प्रेरणादायी अन् आरोग्यमयी
जगदंब कृपाशीर्वाद मंगलमयी
पाठीशी उभी महालक्ष्मी आई
सदैव राहो तुमच्या ठायी
दीर्घायुष्य तुम्हा चिंतुनी मनी
लक्ष लक्ष शुभेच्छा दीपावली समयी
- सदानंद भगवंत फडणीस, कोल्हापूर

वहीच्या पानावर

(मूळ गीत - मेंदीच्या पानावर)

वहीच्या पानावर
शब्द अजूऽन न उमटें ग
पेनाच्या टोकास
शाई अजूऽन बिलगते ग
फडफडतो टेबलावर
तोच कागद कोरा
थरथरतो कवीचा
अजून देह सारा
सारा गऽऽ....
अजून त्याचे नवतीचे
काव्य ते कोवळे
अजून त्याच्या डोळ्यातील
भाव असे भोळे
भोळे गंऽ.....

- अरुण भट, बदलापूर
मोबा. : ९६०४३८३६०७

भक्ति-रंग

अबीर-गुलालाचा भाळी चढे रंग।
विठो, तुझ्या दर्शनाने, मन होई दंग।।
माथी शोभतो किरीट, कंठी साजे रत्नहार
अंगी शेला मखमली, कासे जरी-पितांबर।
हिऱ्या-माणकांनी सजले, दोन्ही बाजूबंद
विठो, तुझ्या दर्शनाने, मन होई दंग।।

शांति जरी मुखावरी, तरी जळताती पाप
जरी हात कटीवरी, पाठी धीरदायी थाप।
लाभतसे दारी तुझ्या, सज्जनांचा संग
विठो, तुझ्या दर्शनाने, मन होई दंग।।

जरी मूर्त काळी तुझी, पडे अंतरी प्रकाश
ज्ञान-प्रकाशाने तुटे मी-तूपणाचा रे पाश।
मनी दाटती भक्तीचे, भावना-तरंग
विठो, तुझ्या दर्शनाने, मन होई दंग।।

आर्त ओवी ज्ञानेशाची, नाथांचे भारुड
मुक्ता-जनी, चोरवा-नामा, करती गारुड।
कळसावरी तुकोबाचा, झळाळे अभंग
विठो, तुझ्या दर्शनाने, मन होई दंग।।

- गोविंद करमरकर, सांगली
दूरध्वनी - ०२३३-२३२०९११

व्यथा

शंकरराव : अहो, गणपतराव, आपल्या
सासूबाईंच्या दीर्घायुष्याचे रहस्य काय?

गणपतराव : स्वर्गात असली नसती ब्याद नको
म्हणून नारदमुनींनी कळ फिरवली आहे.

- अशोक बुटाला, पवई
भ्रमणध्वनी - ९८३३१४८९०४

पाऊस

आठवणीच्या पावसाने
आज धिब झाले
वेगवेगळ्या भाषनांनी
मन माझे न्हाले ॥१॥
प्रीतीच्या त्या मृदंगाचा
जणू उन्माद रंधी भरला
तारुण्याचा निर्भर वारा
मनात सळसळला
तो पिऊनी चित्त माझे
क्षणोक्षणी मोहरले ॥२॥
बेळीवरचा तान्हा अंकुर
मनात विसावला
स्पर्श कोवळा मातुत्याचा
आजही जाणवला
ह्या मखमली अनुभवाने
मन मूढ जाहले ॥३॥
पर्जन्याने आजच्या ह्या
मरगळ धुवून नेली
आणि क्षणातच पालवी मनाची
ताजी हिरवी झाली
वृद्धत्वाचे वैराग्याचे
पाऊलठसे घुसले ॥४॥
कौतुकाच्या, सुषशाच्या
सरी मनी कोसळल्या
तेव्हाच्या त्या इंद्रधनुच्या
रांगोळ्या उमटल्या
हरखुनी मग मी त्यामधले ते
रंग निरखीत बसले ॥६॥

- सौ. उज्वल र. ब्रह्मांडकर, विरार

जलधारा

"जलधारांनी पिकतील आता, लक्ष लक्ष मोती ॥१॥
मेघ शाम, सावळे स्नेहसंमेलना आले
स्वागत तपांचे अंबरी, मेघगर्जनांनी केले।
लयबद्ध पदन्यासे, नृत्य विद्युद्धता करिती
शुभंकर जलधारांची, झाली धरतीशी प्रीती ॥१॥

जलधारा अखिरत, स्नेहे बरसली।
चुंबन धरतीचे, त्या आवेगे घेती।
तुमीने उजळली, बसुंधरेची कांती
मृदंगधे शहारली, कृष्ण-कमळाची पाती ॥२॥

जलतुधार स्पर्श, आनंदे डोलतो कडुनिंब
सलजे झुकली वेल, कोवळी ओलीचिंब।
कदंब पुष्पांशी, समीर खेळतो एकान्ती
लावण्य केळफुलांचे खुलते जलधारा संगती ॥३॥

जलधारांनी यौवन सृष्टीचे रसरसले
बघता नृत्य मयूरांचे, निश्रंश झुळझुळले
पाइस हरिणीचे, गारज्याने श्रधरले
पान्हा हरिणीचा ओला, कस्तुरी दूधाची गळती ॥४॥

सरिता अथांग जले सळसळली
हिरवी धरती, उत्साहे गुणगुणली।
शेतकरी आनंदे, स्फूर्ती गीत गाती
'सोन्याहूनि पावण आम्हा, ओली शेतातील माती' ॥५॥

- पी. बी. भेंडे, पुसद,
दूरध्वनी - ९५५२२९२९०९

Visit us at : www.sbipensionerspune.org
E-mail : sbipenmumbai@yahoo.com

Regd. under RNI No. MAHBIL/2008/25425 & Declaration No. PHM/SR/63/VIII/2008 Dated 12/5/2008
SSPO Pune under Postal Concession register No. PNCW/M-144/2011-2013 Dated 10.12.2010

License to post at Market Yard P.S.O, on 25th of each Month

ध्यास विठ्ठलाचा

ध्यास मनी घेता दिसली पंढरीची घाट
विठ्ठलाचे नाम घेता सरला पहा घाट।

तुळशीमाळ हाती घेऊ मुखी देऊ नाम
जीवनात राहू देऊ सदोदित राम।

संसारत नित्य कष्ट आपुल्या जीवाला
नाम घेणे ठरते इष्ट घोर ना जीवाला।

करू वातना अर्पण चंद्रभागेपोटी
नाम नेईल तारुन सुखाच्याच भेटी।

दुःख हानी दूर पळते येऊनिया यीट
शांती समाधान मिळते मंदिरी अवीट।

झेळ्यामध्ये घेऊ आता रूप साठवून
विठ्ठलाला शरण माथा चरणी टेकवून।

जीवनाला अर्थ गाता ग्यानवाची ओवी
राम राम घेऊ जाता तुळ्याच्या त्या गावी।

- वही. व्ही. देशपांडे, सोलापूर
(प्रमणाध्यानी - ९०११६६०१२७)

उपरती

देऊनी सर्वस्व माझे, मी कफळक जाहलो
जे कधी नव्हतेच माझे, कवळूनी त्या राहिलो ॥१॥

दूर जे जे जात होते, पाठी त्यांच्या धावलो
ध्यास लागून उर फुटला, तरीही धावत राहिलो ॥२॥

सोनियाची करून मूर्ती, नित्य पूजा बांधिली
व्यर्थ खटवट शोधण्याची, मंदिरी आरंभली ॥३॥

जो चिरंतन राही माझ्या, अंतरी - हृदयांतरी
आत्मरूपी ईश्वरा त्या, पार गेलो विसरुनी ॥४॥

नाही आले नाम ओठी, सौख्य सारे भोगता
घोळते ओठात आज परि, पैलतीर विसता आता ॥५॥

सूर्य कलला जीवनाचा, सावली ती लांबली
भेटण्याची आस देवा, अंती आता राहिली ॥६॥

- आर.जी.कडवेकर, सातारा
फोन : २५१५७६

- सूचना : १) या मासिकांत प्रसिद्ध झालेल्या लेखांतील मतांशी संपादकमंडळ सहमत असेलच असे नाही. तसेच जाहिपातीतील मजकुराची सत्यासत्यता संपादकांनी स्वतः पडताळून घ्यावी. त्याबाबत असोसिएशन वा 'संवाद' चे संपादक मंडळ जबाबदार असणार नाही.
- २) असोसिएशनचे कार्यालय, सोमवार ते शुक्रवार, संध्याकाळी ६ ते ७.३० या वेळातच उघडे असते. याची कृपया नोंद घ्यावी.
- संपर्क: दूरध्यानी क्र. (०२०) २४३२२१४१

Printed Matter

If Undelivered Please Return to :
STATE BANK OF INDIA PENSIONERS'
ASSOCIATION, (MUMBAI CIRCLE), PUNE
Anubandh, Building No. B-2, 4th Floor, Block
No.16, Near Ramkrishna Math, Sinhgad
Road, Pune - 411030. Phone : 24332141

To,

Publisher - Shri. Ramchandra Narayan Lalingkar, Secretary, State Bank of India Pensioners' Association (Mumbai Circle), Pune has printed this magazine in the Printing Press owned by **Printer** - Shri. Chandrashekhar Digambar Joshi, Director, Shree J Printers Pvt. Ltd., at 1416 Sadashiv Peth, Datta Kuti, Pune - 411030 on behalf of **Owner** - State Bank of India Pensioners' Association (Mumbai Circle), Pune, at "Anubandh", Bldg.No.B2, Block No.16, Near Ramkrishna Math, Sinhgad Road, Pune - 411030. **Editor** - Shri. Krantisen Ramchandra Athawale - address as above.

